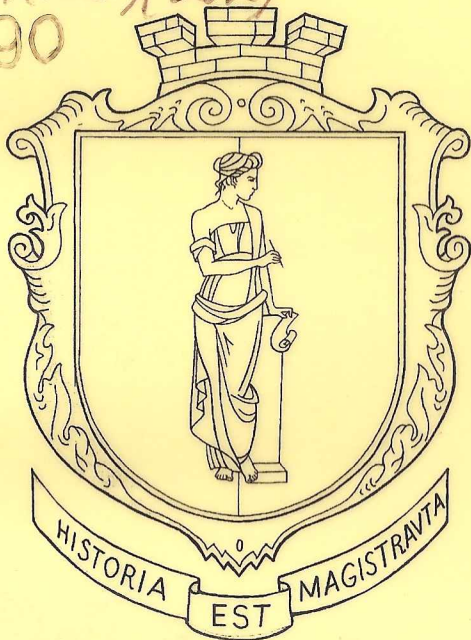

94(100)/082)
190

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Випуск 1

Література

1. Берлин И. Оригинальность Макиавелли // Человек. - 2001. - № 4-5.
2. Гуревич А.Я. Социальная история и историческая наука // Вопросы философии. - 1990. - № 4.
3. Гуревич А.Я. О кризисе современной исторической науки // Вопросы истории. - 1991. - № 2-3.
4. Кантор К.М. Дезинтеграционно-интеграционная спираль всемирной истории // Вопросы философии. - 1997. - № 3.
5. Карсавин Л. Культура средних веков. - К.: Символ, 1995.
6. Макиавелли Никколо. Государь // Макиавелли Н. Государь; Рассуждения о первой декаде Тита Ливия; О военном искусстве: Сборник. - Минск: ООО «Попурри», 1998.
7. Макиавелли Никколо. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия // Макиавелли Н. Государь; Рассуждения о первой декаде Тита Ливия; О военном искусстве: Сборник. - Минск: ООО «Попурри», 1998.
8. Муромцева О.В. Никколо Макиавелли о государстве // Преподавание истории в школе. - 2000. - № 8.
9. Ортега-и-Гассет. Человек в XV веке // Человек. - 1992. - № 3.
10. Ортега-и-Гассет. Вера и разум в сознании европейского средневековья // Человек. - 1992. - № 2.
11. Поляков Ю.А. Почему история нас не учит? // Вопросы истории. - 2000. - № 3.

МАК Т.Ф., доцент,
кандидат історичних наук;
ГОРБОВА В.
студентка V курсу
історичного факультету

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТИПУ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ НА МЕЖІ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

У світовій історичній науці склалась об'єктивна парадигма, що передбачає розгляд соціальних структур, ментальних процесів, категорій повсякденності та побуту XV-XVI ст. в рамках середньовічного світосприйняття. Водночас сьогодні вочевидь постає проблема необхідності відновлення хронологічного кордону між середньовіччям та новим часом на межі XV та

XVI ст., тобто виокремлення раннього нового часу /XVI-XVII ст./ як особливого історичного періоду [5, 8; 6, 15]. Отже, перебудова історичного знання передбачає подальшого більш глибокого переосмислення його змісту.

На тлі визнання істориками можливості альтернатив в історії та зміни ставлення в сучасній історичній науці до “людського виміру”, історія все більше стає оповіддю не стільки про закономірності, скільки розкриттям дій окремих людей, з усіма їх особистісними якостями. Російські історики фіксують подібний стан історичної науки як “повернення людини в історію” [10, 12]. В європейській історії формування активно діючого індивіда зайняло певний історичний проміжок часу. Ранній новий час без сумніву є особливим етапом в цьому процесі. “Змінюється спосіб чи характер здобуття засобів існування - це можна частіше всього назвати зміною “способу виробництва”... Змінюються комунікації в суспільстві та способи спілкування, передачі інформації, а разом з цим і соціальна психологія, чи *менталітет*. Комплекс таких змін – межа макроепохи”[6,19]. Середньовіччя є історичним періодом, в рамках якого формувалися основні ціннісні риси західноєвропейської цивілізації. В цей період людина перш за все була християнином, для якого все світське і природа відходили на другий план. В V-X ст. життя християнина полягало виключно в тому, щоб злитися з Богом. Людина жила лише тоді, коли вона перебувала з Богом, в розумовому чи любовному баченні. Зневажливе ставлення до власне людського, возвеличення і переймання лише божественним – суть християнського життя [7, 85]. Людська особистість в цей період знеособлювалась, людина розглядалася лише як структурний елемент певної спільноти, роду, певного універсума. Християнська доктрина не допускала виокремлення певної особистості з маси [1, 147].

Разом з тим, прокладаючи шлях приватній власності, середньовіччя поряд з релігійним тиском на людину, посилювало в ній особистісний початок. Адже наявність “мого” безглузда без чіткого усвідомлення індивідуального буття, автономності свого “Я”. З закінченням формування феодалних відносин людина як особна одиниця набуває все більшого значення, з’являється власник, який є розпорядником на певній території, і це не може не відбитись на внутрішньому розвитку людини.

Якщо до XI ст. християнська доктрина вимагала розуміння Бога без осмислення, то з XI ст. розум вже повинен був працювати на основі віри, всередині віри, щоб у всій повноті виявити її одкровення. Це означало вельми важливу зміну в структурі християнського життя: якщо, з одного боку, людина потребувала надприродного озаріння віри, то з іншого – вона приходить до впевнення, що віра, в свою чергу, потребує озаріння її людиною. Таким чином людина, яка ще зовсім недавно була принижена, починає самоутверджуватися, вірити в себе [7,85].

З появою в X ст. перших міст у Західній Європі починає активно формуватись свідомість нового типу – вільна, розкута. Розвиток міст примушував значну кількість людей змінювати види діяльності, при цьому людина змінювала і власну природу: селянин, що набував професію ремісника чи купця, змінював і своє світовідчуття. Пожвавлення торгово-підприємницької діяльності вимагало підготовки, оволодіння освітою, вивчення іноземних мов. За висловом А.Гуревича, поступово складається “арифметична ментальність” – нахил та смак до лічби, точності” [3,5], що не є характерним для попереднього періоду. Але оволодіння загальною культурою, що сприяло розвитку навичок, необхідних у професійній сфері, надавало насолоду і душі. В XV-XVI ст. меркантильні індивідуалісти не могли пройти повз цього.

“Пожвавлення здібності думати дозволяє людині і водночас примушує її усвідомити себе в якості унікальної істоти, що стоїть осторонь природи і всіх інших людей” [9,38]. У становлєрархічному суспільстві цінувалась перед усім шляхетність походження. В XI ст. рицарі користувались повагою у суспільстві завдячуючи саме своєму походженню. В XV ст. – не походження, а здібності та їх вміле застосування – головні чесноти. Ідеї про те, що людина є самоцінністю і тому має право вільно, на рівних спілкуватися з Богом, поширюються. Найповніше ці погляди на людину проявилися в двох напрямках:

1. Середина XIV ст. – початок формування епохи Відродження в Італії, де основну роль грала течія “гуманізму” – особливого знання про людину, яка згодом поширилася на Францію, Англію тощо.

2. Період Реформації, започаткований М.Лютером з 1517 року в Німеччині. Основні задачі Реформації концентрувались в перетворенні релігійно-церковної сфери. Заслуга Реформації полягала в тому, що вона звільнила людину з-під духовного конт-

ролю церкви, дозволила людині самій осмислювати і трактувати Слово Боже, заявити про себе, як про особистість, яка на основі життєвого досвіду здатна виробляти власні духовні установки, не задовольняючись готовими, іншими словами – подолати табу, виходячи за межі конкретного буття [4, 14].

Епоха Відродження, що охоплює період з XV по перші десятиріччя XVII ст., посідає в історії Західної Європи особливе місце. Культура і світосприйняття цієї епохи тисячами ниток пов'язана зі змінами в житті суспільства, його ускладненнями і протиріччями в умовах переходу від середніх віків до раннього нового часу.

Проголошений епохою Відродження ідеал духовної свободи, автономної, діяльнісної особистості відкривав шляхи до розквітості і оновлення суспільства: інтелектуального, етичного, естетичного тощо. Це була культура звернена до людини, до людського в ній. Однак нова гуманістична культура змушена була пробивати собі шлях крізь могутні шори традиційного середньовічного образу думок, схоластики, нетерпимості, фанатизму [2, 9].

Кризовим в цьому плані стало XV ст. – століття сумнівів і суперечностей. Творці нової культури, нового світобачення, незалежно від того, що вони самі думали, належали не тільки “новому часу”, але і часу, що минав. Поставши проти думок і почуттів останнього, оголосивши “варварськими” більшість його духовних цінностей, вони, того не усвідомлюючи, розділяли багато уявлень і переконань середньовіччя.

Людина XV ст. випала з однієї системи вірувань і поки що не ствердилась в іншій. Вона є віруючою, християнином, але сама віра є вже чимось буденним, інертним, відходить на другий план. Тепер людину більше цікавлять світські речі, соціальні цінності, матеріальні блага [8, 36].

Людина прагнула до свободи ще з періоду середньовіччя. Подолавши духовну кризу XV ст., вона нарешті її здобула. Могутнім фактором впливу не тільки на економіку і суспільний розвиток європейських країн, але і на світобачення і становлення людини Нового часу стали Великі географічні відкриття. Вони були не лише географічними відкриттями, але й відкриттями людської особистості, її волі. На початку XVI ст. здавалося, що це і є межа людського бажання – духовна свобода, відкритість всього світу, свобода розуму. Але на кінець XVI ст. Людина знов опинилася на порозі кризи: свобода є, але навіщо вона? Чи ро-

бити вона людину насправді щасливою? Такі питання починають турбувати людину. Вона впадає у відчай, її переповнюють сумніви щодо правильності вибору життєвого шляху, адже починають процвітати егоїзм, користоловство тощо.

На межі XVI – XVII ст., ці похмурі і песимістичні тенденції у світосприйнятті людини відчув видатний англійський драматург Вільям Шекспір, який дуже влучно відобразив у своїх останніх творах зміну у настроях суспільства, що переживало моральну деградацію, було сповнене пороками і пристрастями, і яке не могло досягти гармонії з оточуючим світом. Фіксуючи зміни в розумінні самої природи людини, її сумніви, відчай і пристрасті, драматург зробив історію Гамлета однією з самих глибоких трагедій людського духу, наділив героя думками і почуттями загальними для багатьох людей тієї епохи.

Людина кінця XVI ст. є Гамлетом, якого сумніви і коливання, роздуми і осмислення дійсності не залишають ні на хвилину, він весь час у пошуку істини і себе. Гамлет все піддає роботі думки, критиці, він не мириться з усталеним порядком речей – шукає нові виходи з ситуації:

Достойно ль

Смиряться под ударами судьбы

Иль надо оказать сопротивление

И в смертной схватке с целым морем бед

Покончить с ними [11, 128-129].

Для пошуку істини герой занурюється у свій внутрішній світ. Дивиться в себе і шукає відповіді у собі. Гамлет гине, але встигає показати, якою повинна бути справжня людина, якою сміливою має бути її думка, чистою совість і душа. В. Шекспір, досліджуючи природу людини XVI ст., робить висновок про те, що лише розум, який стримує пристрасті – гарантія внутрішньої гармонії і щастя людини.

Отже, якщо античне життя і світосприйняття було космоцентричним, а середньовіччя – геоцентричним, то життя Нового часу висуває на перший план людину, її особистість, думки і домагання. Людина на порозі Нового часу прагне до розумного індивідуалізму, коли звільнення людських сил і свобода особистості не будуть причиною конфлікту з оточенням.

Література

1. Барг М.А. Эпохи и идеи: становление историзма. – М.: Мысль, 1987
2. Барг М.А. Шекспир и история.- М.: Наука, 1979.
3. Гуревич А.Я. Средневековый купец // История. – 1999. - № 38.
4. История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения / Под ред. Л.М. Брагиной. - М.: Высшая школа, 1999.
5. Материалы Всероссийского научно-методического совещания «Проблемы методологии исследования, инновационные подходы и координация научно-образовательной деятельности в преподавании истории в высшей школе // Новая и новейшая история.- 2003. - № 3.
6. Немилев А.Н. Эпоха Возрождения в периодизации европейской истории // Проблемы социальной истории и культуры Средних веков и раннего Нового времени. - С.-Пб.: Из-во С.-Петербургского ун-та, 1996.
7. Ортега-и-Гассет Х. Вера и разум в сознании европейского средневековья // Человек. - 1992.- № 2.
8. Ортега-и-Гассет Х. Человек в XV веке // Человек. - 1992.- № 3.
9. Фромм Э. Бегство от свободы; Человек для себя. – Минск: ООО «Попурри», 1998.
10. Чубарьян А.О. Историческая наука в России к началу XXI в. // Новая и новейшая история. – 2003.- № 3.
11. Шекспир В. Пьесы. Сонеты. - К., 1976.

МОСКАЛЕНКО В.Г.
*доцент, кандидат
 історичних наук*

РОЗВИТОК ЕЛЕМЕНТІВ ДЕМОКРАТІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (XI – XVIII ст.)

Століття, що минуло, було епохою грандіозних випробувань, яких зазнали основоположні цінності й принципи існування людської цивілізації. Водночас можна стверджувати, що саме завдяки цим цінностям, віри у них людство витримало буремні, злетні періоди свого розвитку.

Серед таких ключових цінностей однією з головних, безумовно, є демократія. Для одних – це символ віри, непересічний ідеал, для інших – ледь не головна причина всіх негараздів. Зрозуміло, що важко знайти істину у крайнощах. Та очевидно, що демократичні форми є конструктивними і рятівними, а прихиль-